

ЈЕДНО ЗНАЧАЈНО СХВАТАЊЕ О ПРАВНОЈ ЗАШТИТИ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

— Поводом 70 година живота Стевана Томића —

Др Стеван Томић¹ је нашој стручној и научној јавности свакако најпознатији као писац дела „Правна заштита споменика културе у Југославији.“² То је његов докторски рад, први у овој области код нас, који је успешно одбранио 1957. године на Правном факултету у Београду (председник комисије проф. др Михаило Констант-новић, чланови: проф. др Борислав Т. Благојевић, који је био и ментор, проф. др Никола Стјепановић и проф. др Светозар Радојчић). Међутим, др Стеван Томић је аутор и других стручних и научних радова у којима потврђује и даље развија своје схватање о правној заштити споменика културе, изражено у поменутом главном делу. При томе се имају у виду нарочито радови „Обезбеђење услова да споменици, према својој намени и значају, служе културним потребама заједнице“³ и „Уставне одредбе и правна заштита споменика културе у СФР Југославији.“⁴

Осим основних полазних ставова и историјата правне заштите споменика културе, за ово схватање су карактеристична нарочито питања у

¹ Рођен 1903. године у Шиду (Срем). Класичну гимназију учио у Новом Саду и Сомбору, а студирао на Правном и Филозофском факултету (група историје) у Загребу. Дипломирао на Правном факултету у Загребу 1929. године. До 1941. био је судија Округног суда у Новом Саду, а за време рата и после ослобођења радио у Државној архиви Србије, Комитету за школе и науку Владе ФНРЈ односно Министарству за науку и културу СФРЈ, Биб-лиографском институту ФНРЈ и Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду (где је и пензионисан 1966. године). Једно време био је секретар Народног музеја у Београду (директор Вељко Петровић) и члан комисије за припрему нацрта првог југословенског закона о заштити споменика културе.

² Изд. Савезног института за заштиту споменика културе, Београд 1958. год.

³ Објављен у публикацији Симпозијума о проблемима рестаурације средњовековног зидног сликарства у Србији, — изд. Републичког завода за заштиту споменика културе, Београд, 1964.

⁴ У публикацији „Двадесет година правне заштите споменика културе и природе у Југославији 1945—1965, — изд. Друштва конзерватора Југославије, Београд, 1965.

вези са дефиницијом појма „споменик културе“, начином заштите ових споменика и правним дејством њихове законске заштите и др., као и обезбеђењем услова да споменици, према својој намени и значају, служе културним потребама заједнице, и односом према уставним одредбама и правној заштити споменика културе.

1. *Основни полазни ставови.* — Схватање др Стевана Томића о правној заштити споменика културе садржи четири основна полазна става. Први је да је заштита споменика културе делатност коју посматра „као од државе нарочито организован културни рад“, и то „рад по одређеним научним и техничким методама, који знатним бројем проблема не спада само у подручје историје културе, него добрим делом и у подручје права“. То је аутора и подстакло да се као правник научно бави проблемима правне заштите споменика културе, мада његово главно дело у тој области и прелази те оквире, дајући истовремено значајан прилог историји културе.

Ако се изузме наша земља, која службу заштите споменика културе тежи да све више организује на самоуправној основи, став о држави-организатору рада на заштити споменика може се у свим другим земљама и даље сматрати „природним“ и „непревазиђеним“. С друге стране, аутор у свом делу и није имао претензије за другим углом посматрања (на пример, са гледишта самоуправљања или међународно-правне заштите споменика културе или сл.). Доследан томе, он ће у свом каснијем раду „Неки проблеми новелирања закона о заштити споменика културе у СФР Југославији“⁵ поставити питање да ли је служба заштите јавна управа, а у исти мах и стручна служба од интереса за целу Републику; и на то дати позитиван одговор.

Други основни полазни став који садржи схватање др Стевана Томића јесте да држава има право ограничити приватну својину на непокретним и покретним добрима-споменицима културе, али да то право мора бити засновано на закону или другом пропису којим би се искључивала „устаљена правна правила и законски

⁵ „Билтен“ Друштва конзерватора Југославије, Београд, бр. 1213/1964.

прописи". Јер, овде је реч о примени изузетних односно специјалних правних прописа на поје-дине објектеспоменике културе. С тим у вези аутор с правом сматра и да се заштита споменика културе може проучавати „као група специјалних правних питања, која су утолико сложенија уколико се прописи о заштити све чешће примењују на разноврсне објекте". Ово, уосталом, и својим радовима доказује.

Стварност досад није демантовала ни ауторов трећи основни став: да ће се број објекта-споменика културе увећавати напретком и проширењем наука везаних за истраживање споменика, узимајући их као изворе за своја знања или као документацију за научне закључке. У том склопу звучи сасвим реално и његово предвиђање да „у живом организму било ког правног система" одговарајући односи условљавају — у општем друштвеном интересу — „знатан број питања, од чијег решења зависи и сама судбина споменика културе".

Ова научна антиципација данас се може сматрати и оствареном, у мери коју су омогућавале материјалне могућности одређених држава и, посебно, наше земље. Никада, наиме, као у периоду од краја другог светског рата наопамо, није у неким земљама, међу које спада и наша, поклоњена већа пажња правној заштити споменика културе, а да је то само делимично последица ратних разарања.⁶

Четврти основни полазни став који садржи схватање др Стевана Томића јесте да се проблем заштите природњачких реткости и заштите предела умногоме разликује од проблема заштите споменика културе, с обзиром на потпуно разнородну систематику објеката и методу заштите, разнородне елементе појма објекта који се штити и разнородну њихову материјалну и правну природу. Отуд се сви они, по аутору, не могу уклонити у једну студију. Као теоријски, овај став и данас има своју вредност, без обзира на мања или већа „одступања" у законодавству појединих страних земаља и код нас, као и на међународном плану.⁷

2. *Историјат правне заштите споменика културе.* — На основу архивских и других научних истраживања, др Стеван Томић оправдано истиче

да се идеја о потреби правне заштите старина и споменика културе проширала и учврстила у Европи тек у другој половини XIX и почетком XX века, мада се трагови прописа у овој области могу пратити све до III века нове ере. Дајући кратак историјски преглед ових прописа, почев од едикта из 458. године којим се у Риму забрањује рушење и оштећење храмова и других објеката „створених за јавну употребу или украс", до низа закона страних држава у раздобљу од 1790. до 1955. године, писац је, у ствари, указао и на дубоке корене правног регулисања заштите споменика културе без којег не би биле сачуване многе историјске, уметничке и друге значајне културне вредности људског стваралаштва. Овде су обухваћени и прописи о организовању службе заштите споменика културе, међу које посебно треба истаћи декрет у Шведској од 1630. и декрет у Француској од 1830. године.

Разматрајући стање у тој области у Србији, аутор најпре коментарише поједине одредбе Душановог законика и с разлогом закључује да се не могу тумачити „као пропис који се односи на старине нађене под земљом, у води, пећинама, напуштеним или срушеним зградама, градовима, црквама и др.". Постојање извесних таквих прописа констатује само у познатој Синтагми Матије Властара и Светостефанској хрисовуљи. Но највеће његово откриће, као историчара правне заштите споменика културе у Србији, несумњиво је „Наредба о забрани рушења старих градова или њихових развалина од 1844. године". — Од правних прописа у овој области у осталим југословенским земљама, такође пре стварања Краљевине СХС односно Југославије, аутор наводи само пропис у Босни и Херцеговини од 1892. (мислећи свакако на наредбу Земаљске владе којом се дају инструкције органима власти за чување историјских споменика и поступак са културно-историјским објектима), што се не може сматрати потпуним.⁸ У сваком случају, ни у том периоду, као ни за време Краљевине СХС односно Југославије (1918—1941) није донет специјалан закон о заштити споменика културе, мада су чињени многи предлози и припремани законски нацрти, о томе аутор исто тако веома подробно и документовано пише, указујући и на драматичну борбу многих угледних институција и личности за очување споменика. Једино су, према аутору, године 1921. Покрајинска влада

⁶ Само од 1957. године наопамо донети су нови или измењени постојећи специјални закони и други прописи у овој области, и то у: Чехословачкој (Закон од 1958.), Аустрији (Закон од 1958.), Швајцарској (Савезна одлука и Наредба од 1958.), Бугарској (Правилник од 1960., Закон од 1969.), ДР Немачкој (Уредба и Наредба од 1961), Француској (закони од 1962. и 1967), Пољској (Закон од 1962., наредбе од 1962. и 1964), Мађарској (Уредба са законском снагом од 1963., Правилник од 1967), Индији (Закон од 1965), Југославије (савезни 1959. и 1965., и одговарајући републички закони), и др.

⁷ Видети и УНЕСКО-ову париску Конвенцију о заштити светског културног и природног наслеђа од 1972., у чијој припреми је учествовала и наша земља.

⁸ Даља истраживања су показала да је Босанско-херцеговачки сабор године 1911. усвојио резолуцију о томе да се оснује државни орган за заштиту споменика културе у БиХ; у Боки Которској су у погледу споменичке заштите важили прописи појединих општина и одлуке Далматинског сабора у Задру, а за стару Црну Гору, осим општинских прописа, и неки прописи православне цркве; и др. (према „Енциклопедији Југославије", 8, Србија — Ж. Загреб, МСМ XXI. — издање и наклада Југословенског лексикографског завода, стр. 606—609, одредница „Заштита споменика").

у Љубљани и Покрајинска управа у Сплиту донеле две кратке, готово идентичне наредбе о заштити уметничких дела и старина, свака за своје управно подручје (Словеније односно Даламације), док је одлуком Министарства вера од 1923. године за територију Србије и Македоније основана Комисија за одржавање црквених и манастирских грађевина. Аутор придаје уз то посебан значај одредбама о заштити споменика културе у Закону о шумама од 1929. и Грађевинском закону од 1931, са наредбом за његово спровођење. Најзад, аутор даје и детаљан историјат правне заштите споменика културе у социјалистичкој Југославији до 1954, убрајајући овде и Закон о прибирању, чувању и расподели књига и других културних, научних и уметничких предмета од 1945. године, што се само условно може прихватити.⁹

3. *Дефиниција појма „споменик културе“*. — Залажући се за специјалан правни режим за споменике, „односно да се на њих или не примењују правна правила и прописи по којима се третирају ствари уопште, или да се та правила и прописи примењују само делимично, или, коначно, да се за споменике, у извесним односима, створе потпуно и у целини нова правила“, др Стеван Томић у свом главном делу критички анализира појам „споменик“ у савезном Општем закону о заштити споменика културе и природних реткости од 1946. и одговарајућем закону НР Србије од 1948. године. По њему, пре свега, постоји разлика између ова два закона, јер републички не утврђује да су научна и естетска вредност споменика општеном добро; друго, ни један од њих не објашњава шта је то споменик, тј. у њима нема дефиниције овог појма. А управо у томе, по аутору, и „јесу основни теоријски, а у вези с тим и организациони проблеми не само наших него и иностраних прописа ове врсте“. Др Стеван Томић за тим тврди, што представља једну од његових основних преокупација и у каснијим радовима, да од решења три питања зависи цео систем специјалног закона о заштити споменика културе и његово спровођење. То су најпре: а) ко је предмете закон сматра за споменике и б) прописати начин како их (као споменике) узима у заштиту“. Тим прописима требало би решити треће, за њега такође изванредно важно питање: „в) о д ко г а м о м е н т а је неки предмет под заштитом као споменик“, што није било решено ни поменути. савезним и републичким законом.

Тешкоће у вези са питањем под а) аутор налази не у речи „споменик“, пошто сматра да је позната у народу, него у изразу „споменик културе“, јер је сасвим мало познат и образованим људима али види и могућност за решење овог проблема, мада не на доследно јасан начин. Тако, систематизујући и анализирајући појам

„споменик“, констатује да споменик културе као појам може бити схваћен као: а) споменик у субјективном смислу, б) споменик у објективном смислу, итд.

Полазећи од елемената појма „споменик“ односно „споменик културе“, које разматра и са гледишта филозофије културе и друштвених наука (социологија културе, естетика, облигационо право — нарочито о многобројним вредностима споменика, у нашој литератури дотад непознатим!), др Стеван Томић предлаже и своју дефиницију појма „споменик културе“, и то „за потребе правних прописа о заштити“. Она, по њему, може да гласи:

„Споменици културе јесу они покретни и непокретни објекти (старине) који потичу из неке прошле епохе,

а који у своме досадашњем облику, стању, садржају и суштини имају особине које означавамо као историјску, научну, уметничку, културну или етнографску вредност —

и који могу бити од користи као извори за разна сазнања, као докази неког историјског збивања, културних постигнућа, народног живота и обичаја, као средства за одржавање сећања на значајне догађаје, идеје или личности и као сведоци и носиоци животне снаге и постигнућа прошлости —

због чега могу бити од значаја за разумевање, проучавање и обележавање историјских и културно-историјских збивања —

а услед чега јавни интерес захтева да они буду сачувани“.

Овој дефиницији претходила је и ауторова упоредна анализа одговарајућих одредби иностраних правних прописа (мађарски Закон од 1881, француски, Закон од 1887, египатски Закон од 1912, аустријски Закон од 1923, пољски Закон од 1928, италијански Закон од 1939, и др.) и схватања у иностраној правној литератури из ове области (А. Ehrenzweieg, А. Wussow, истакнута цивилист Polenz, Wolf, Bredt, Wieland, Eigner, Giesker и др.). То је, несумњиво, било инспиративно за предложену дефиницију, али не у мери због које би се могла оспорити њена својеврсност, потпуност и оригиналност, с обзиром да изражава и потребе тадашње југословенске стварности у области заштите споменика културе.

Тешко би, међутим, било тврдити да је цитирана дефиниција др Стевана Томића, будући да је више правно-теоријска, могла имати већег утицаја на формулисање законске дефиниције споменика културе код нас, мада се не искључује и таква оцена. Али се оправдано може претпоставити да је залагање аутора за законску дефиницију појма „споменик културе“ несумњиво допринело да се она утврди већ у савезном Општем закону о заштити споменика културе од 1959. године.

4. *Начин заштите споменика културе*. — По др Стевану Томићу, два су основна начина заштите споменика културе која могу доћи у обзир при

⁹Ни тада се није могло сматрати да свака књи-га и друга наведени предмет има својство споменика културе.

конципирању одговарајућих специјалних про-писа. Један је заштита »а ргiогi« или »in ars-tracto", која унапред одређује да сви објекти које закон сматра за споменике односно који имају споменичко својство — стоје под зашти-том државе, а други начин заштита »а poste-riогi« или »in conspecto«, која захтева да се за сваки одређени случај, на основу законског овлашћења, донесе посебно или за више објеката заједничко решење којим се врши проглашење тачно одређених објеката за споменике и којим се наређује убележавање тих објеката (спомени-ка) у државни регистар споменика. И код једног и другог начина заштите аутор види неопходност постојања законске дефиниције појма „споменик културе", напомињући да се ови начини могу корисно спојити. — Та напомена као да је имала практично дејство, јер је управо спајање поме-нута два начина заштите до извесне мере изра-жено већ у савезном Општем закону о заштити споменика културе од 1959,иодговарајућим републичким законима, кроз принцип заштите „ex lege" и утврђивање својства споменика кул-туре за одређени предмет или ствар.

5. *Правно дејство законске заштите спомени-ка културе.* — Ово изванредно значајно питање, које аутор такође разматра у свом главном делу, у оквиру методике правне заштите споменика културе, не би се могло разумети без претходног указивања на поставку да се држава стара о споменицима културе, одржава их и чува преко одређених јавних (државних) органа за заштиту и да ови органи треба да одлучују да ли постоји јавни интерес да одређени непокретни или по-кретни објект буде заштићен. Но, осим овог прин-ципа, аутор истиче и неопходност проширења система законске заштите на објекте који би евентуално могли бити споменици културе, с обзиром да они као такви постоје и у моменту кад нису проглашени за споменике. Због тога пледира за „мешовит систем законске заштите, тј. за заштиту трајну и за заштиту претходну или привремену". Отуд и разликовање правног дејства законске заштите споменика културе. Наиме, ако је у питању трајна, правно дејство овакве заштите почињало би даном када су одређени покретни или непокретни објекти као споменици културе уписани у катастар или реги-стар споменика културе једне републике или целе државе,¹⁰ односно од момента када је о томе власник или држалац обавештен. (Правно дејство ове заштите, како се може закључити, престало би само у изузетним околностима које би морале бити у закону таксативно наведене, и само писменом одлуком надлежног државног органа за заштиту). Међутим, ако је у питању

претходна или привремена, правно дејство овакве заштите могло би почети у моменту када надлежне месне управне власти „посебно објаве на свом подручју прописе закона у целини или у изводу, упозоравајући нарочито на дату систематизацију објеката који могу бити споменици", односно „и у моменту када било који објекат, који се може наћи у систематизацији, буде откривен, извађен из земље или воде или на било који други начин буде пронађен". С тим у вези предлаже и утврђивање законске одредбе „да сви предмети који се могу сматрати за споменике, а који још нису познати, у моменту откривања постају власништво државе". Правно дејство претходне заштите трајало би све до коначне одлуке надлежног државног органа о томе да ли је привремено заштићени објекат споменик културе или не.

Тако схваћено правно дејство законске заштите споменика културе у основи је прихваћено у нашем законодавству, иако не у потпуности, и без модификација.

б. *Друга питања методике правне заштите споменика културе.* — Осим већ поменутих, потребно је истаћи нарочито следеће питање ове методике др Стевана Томића:

а) *Последице законске заштите споменика културе.* — Као такве последице аутор наводи ограничења свих стварних права у односу на споменик културе (употребе, коришћења, преношења у друго место или земљу, презиђивања, оправљања и преправљања, продаје или било ког другог начина отуђења, оптерећења, залагања, одвајања појединих делова или разједињавања целина, ограничења права измене изгледа непосредне околине споменика било каквом градњом, копањем и сл.), наметање дужности (обавеза) власнику или држаоцу споменика културе, и то специјалне у односу на дужности „дажљивог господара", „без којих се не би могла спровести ефикасна заштита споменика" (обавештавање о свакој насталој промени на споменику, дозвољавање научних истраживања и разгледања споменика) и давање власнику или држаоцу споменика културе одређених права односно повластица (тражење стручне и техничке помоћи, а евентуално и новчане помоћи за одржавање споменика, нарочито за оправке које је наредио државни орган за заштиту споменика, примерне накнаде у новцу за евентуалну забрану коришћења споменика или за раскопавање земљишта приликом истраживања која врше установе, примерног смањења или ослобођења пореза на непокретне споменике стављене под трајну заштиту).

б) *Истраживање, откопавање или проналажење споменика културе.* — Ова група законских одредби била би везана, по др Стевану Томићу, за организацију односно давање дозволе у вези са истраживањем, откопавањем итд. споменика, али и остављањем нађеног материјала »in situ« или његовим пре-ношењем у одговарајуће јавне музеје или збирке,

¹⁰У погледу правног дејства регистравања видети и: доц. др Стефан Георгивески, „Ограничување правото на сопственост врз спомениците на културата", — Годишњак на Правниот факултте во Скопје, том XII, 1967, — Скопје, 1968. стр. 250—253 (и сепарат).

и др. (укључујући и извођење конзерваторских радова).

в) Основна начела чувања споменика културе. — Што се тиче правне проблематике, аутор се овде позива на норме под називом »Carta del restauro«, израђене 1932. године у Италији, које су биле израз потребе да се ограничи евентуална самовоља стручњака за заштиту споменика (време тзв. „вандализма реставратора“, о чему је писао и Виктор Иго), и залаже да се те норме-начела усвоје и у закону о заштити споменика културе.

У исто тако значајна питања методике правне заштите споменика културе, које аутор обрађује у свом главном делу, спадају правни прописи у вези са споменицима културе, експропријација споменика и терена-налазишта, јавни органи за заштиту споменика културе и казнене и друге одредбе у специјалном закону о заштити ових споменика.

Сва та питања су углавном дошла до изражаја и у нашем важећем законодавству о заштити споменика културе.

7. *Обезбеђење услова да споменици, према својој намени и значењу, служе културним потребама заједнице.* — У већ наведеном раду под истим насловом, др Стеван Томић коментарише овај законски принцип у оквиру сврхе заштите споменика културе, и залажући се за његово оживотворење, с обзиром и да изражава начело „конзервирати — не растаурирати“, наводи и законске могућности за то у вези са живописом, а посебно улогу Републичког односно покрајинског завода за заштиту споменика културе. Уз то с правом сматра да се мериторно одлучивање о споменичким вредностима не би смело поверити само једном врло уском кругу стручњака, „који из најразноразнијих разлога, могу донети и незадовољавајуће решење“, па закључује „да је од општег интереса за Републику да о својим најзначајнијим културним вредностима доноси решења путем читавог низа стручних установа и стручњака“.

8. *Однос према уставним одредбама и правној заштити споменика културе.* — У свом раду „Уставне одредбе и правна заштита споменика културе у СФР Југославији“, др Стеван Томић се најпре задржава на одредбама Устава СФРЈ и устава република од 1963. године које се односе на заштиту ових споменика,¹¹ а затим и на односу

нових закона о заштити споменика културе према овим одредбама. Посматрајући све то критички, он с правом примећује да се одредбе устава републике о заштити споменика културе „у знатној мери разликују и међусобно и од прописа чл. 25. ст. 2. Устава Југославије, од прописа чл. 1. Општег закона о заштити споменика културе од 1959, као и од прописа чл. 1. Основног закона из 1965. године“. Јер закони познају само израз „споменик културе“, „а сви уставни република говоре о више врста објеката-споменика“ „под посебном заштитом друштвене заједнице“—које одредбе нема у новом уставу Југославије“. По његовом мишљењу, уставни република „користе већи број термина или појмова у вези са објектима који се могу супсумирати под општу категорију „споменик културе“, а с обзиром и на друге несугласице сматра да би се, теоријски, могло поставити питање зашто је донет основни а не општи закон о заштити споменика културе, и да ли ће будући републички закони у овој области у пуном обиму третирати посебно разне врсте споменика (у СР Босни и Херцеговини, по њему, чак девет врста!), итд.

Но, за разлику од тога, не би се могли сложити са аутором да је заштита споменика културе, полазећи од Устава СР Србије, делатност од општег интереса. С обзиром да је претежно друштвена а не управна делатност (и поред знатних управних овлашћења), и да су споменици културе, према истом Уставу, под посебном заштитом друштвене заједнице (што значи и државе, али не само ње, као по законима од 1945. и 1946), она је делатност од посебног друштвеног интереса. Увођење ове нове „интересне категорије“, мада Уставом утврђене само у организационом смислу,¹² повезано је са децентрализацијом и децентрализацијом државних функција у области заштите споменика културе и учешћем представника заинтересованих организација и друштвене заједнице у органима управљања завода за заштиту споменика културе и других установа у овој области (музеји, библиотеке, архиви) као обликом друштвеног утицаја на вршење ове делатности.

Аутор, иначе, оправдано указује да је још увек у нашем законодавству непотпуно решен проблем почетка дејства правне заштите. Такође сагласно својим ранијим ставовима, аутор излаже и неке проблеме новелирања републичких закона о заштити споменика културе (уз преглед донетих закона свих југословенских република од 1947. до 1965. године), тражећи и налазећи корисна решења и дајући сугестије за нови закон у овој области (који сматра неопходним), посебно у вези са задацима Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду.

¹¹Подизање заштите споменика културе на степен устава дошло је до изражаја у Аустрији (Савезни уставни закон од 1920), Хондурасу (Политички устав ове Републике од 1936), Куби (Устав ове Републике од 1940), Боливији (Политички устав ове државе од 1945), Бразилу (Устав уједињених држава од 1946), Панами (Устав ове Републике од 1948), Чехословачкој (Устав ове Републике од 1948), Аргентини (Устав ове Републике од 1949), Коста Рики (Устав ове Републике од 1949), Ел Салвадору (Устав од 1950), итд. Од „државица“, пак, које садрже такве одредбе у својим уставима, треба истаћи Баварску, у Савезној Републици Немачкој (Устав ове Слободне државе од 1946).

¹²Упор.: чл. 16. ст. 1. Устава СФРЈ и чл. 26. Устава СР Србије.

Схватање др Стевана Томића о правној заштити споменика културе прво је и јединствено и потпуно с а в р е м е н о схватање у овој области код нас после ослобођења земље, које изражава заокружен логичан и психолошки фундиран систем елемената појма „споменик културе“ (из чије анализе произилази дата дефиниција споменика), али и начина њихове заштите, и др., без обзира на примедбе које су дате или се могу дати на поједине ставове и мишљења. Оно је резултат не само изванредног познавања одговарајуће наше и стране литературе и законодавства, као и правне праксе, него и примене одговарајућих научно-истраживачких метода и непосредног правничког и животног искуства аутора, па и, ако се тако може рећи, његовог „ласионираног приступа“ једној веома сложеној, специјалној правној материји коју обрађује. Због тога је готово изненађујуће, из данашње перспективе, колико је то схватање било и остало

присутно у југословенској стварности, чиме се може објаснити и што су поједини угледни теоретичари и критичари-конзерватори придавали већу пажњу само неким теоријским излагањима др Стевана Томића, а не схватању у целини. То је, с друге стране, и највећа потврда и признање вредности овог схватања, које се, у сваком случају, не може заобићи при озбиљнијем проучавању принципа и проблема заштите споменика културе у Југославији и, посебно, Србији. Имајући у виду и третирање ове материје путем упоредно-правног метода и као аутономне правне области (мада то није изричито речено), схватање др Стевана Томића о правној заштити споменика културе својим квалитетима, као и свака права вредност, прелази оквири земље у којој је настало и постаје део светске ризнице правне теорије и историје и духовне културе уопште.

Владимир Бргуљан

UNE CONCEPTION IMPORTANTE SUR LA PROTECTION JURIDIQUE DES MONUMENTS DE LA CULTURE

— A l'occasion du 70^e anniversaire de Stevan Tomić —

Il s'agit de la conception du Dr. Stevan Tomić, qui découle de ses travaux sur la protection juridique des monuments de la culture, et surtout de sa thèse de doctorat, intitulée *La protection juridique des monuments de la culture en Yougoslavie* (publiés en 1958, 1964, 1965).

Selon l'auteur de l'article, la conception du Dr. Stevan Tomić part de quatre attitudes fondamentales: (1) la protection des monuments de la culture est une activité culturelle particulièrement organisée par l'Etat, d'après des méthodes scientifiques et techniques déterminées, activité qui ressort de l'histoire de la culture et du droit; (2) l'Etat a le droit de limiter par la loi ou par d'autres prescriptions, la propriété privée sur les biens immeubles et meubles — monuments de la culture; (3) le nombre des oeuvres-monuments de la culture s'accroîtra grâce au progrès des sciences liées à la recherche des monuments, et le sort des monuments dépendra de la solution de certaines questions juridiques; (4) le problème de la protection des raretés naturelles et des paysages est très différent des problèmes de la protection des monuments de la culture. Jusqu'ici, la réalité n'a pas démenti ces attitudes, sauf que le travail à la protection des

monuments de la culture en Yougoslavie s'organise de plus en plus sur la base autogestionnaire. L'auteur de l'article estime également que le Dr. Stevan Tomić a donné un aperçu important de la protection juridique des monuments de la culture dans le monde, à commencer par l'Edit de Rome en 458, et en Yougoslavie, et tout particulièrement en Serbie au 19^e siècle, en constatant que son premier acte juridique de la protection des monuments, de la culture est — l'Ordonnance sur l'interdiction de la démolition des vieilles forteresses et de leurs ruines, de 1844. Mais il faut chercher les valeurs des conceptions du Dr. Stevan Tomić surtout dans son analyse des éléments de la notion «le monument de la culture» et dans la définition de cette notion (en Yougoslavie la définition légale de «monument de la culture» a été pour la première fois formulée par la Loi générale sur la protection des monuments de la culture, de 1959), ainsi que dans l'approche aux manières de la protection des monuments de la culture (en distinguant la protection «a priori» ou «in abstracto», de la protection «a posteriori» ou «in concreto»), tout comme au problème de l'effet de la protection légale des monuments de la culture, en s'employant pour le sy-

stème » mixte«, c'est-à-dire pour la protection durable et la protection préalable ou provisoire (laquelle a été au fond acceptée dans la législation yougoslave). Il convient d'ajouter à cela aussi l'examen scientifique d'autres questions de la méthode de la protection juridique des monuments de la culture. Dans l'article, on analyse et on estime ensuite le rapport du Dr. Stevan Tomić à l'égard du principe de l'assurance des conditions pour que les monuments, selon leur destination et leur importance, servent aux besoins culturels de la communauté également en vertu des dispositions constitutionnelles en Yougoslavie de 1963, qui ont trait à la protection des monuments de la culture.

L'auteur souligne l'actualité des conceptions sur la protection juridique des monuments de la cul-

ture du Dr. Stevan Tomić, comme premier en Yougoslavie après la libération du pays, sans égard aux remarques qui sont faites dans l'article ou qui peuvent être faites à rencontre de certaines attitudes et opinions. En même temps, il estime que cette conception importante incite également au traitement de la matière de la protection juridique des monuments de la culture en tant que domaine juridique autonome particulier et que, comme toute valeur véritable, elle devient une partie du trésor mondial de la théorie du droit et de l'histoire et de la culture spirituelle en général.

Vladimir Brguljan